

Poznań, dn. 24 marca 2025 r.

Dr hab. Magdalena Olempska-Wysocka, prof. UAM

Wydział Studiów Edukacyjnych

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**Recenzja pracy doktorskiej mgr Khofidotur Rofiah pt.: „Determinants of Teachers’ Attitudes Towards Inclusive Education: A Cross-Cultural Perspective „
napisana pod kierunkiem Dr. hab. Joanna Kossewska, prof. UKEN oraz
Prof. Kieron Sheehy, PhD**

Przedstawiona do recenzji praca doktorska mgr Khofidotur Rofiah pt.: „Determinants of Teachers’ Attitudes Towards Inclusive Education: A Cross-Cultural Perspective stanowi monografię naukową, poświęconą postawom nauczycieli wobec edukacji włączającej, a także wyodrębnieniu czynników determinujących z uwzględnieniem polsko-indonezyjskiego kontekstu kulturowego. Rozprawa doktorska jest przede wszystkim pracą o charakterze interdyscyplinarnym, osadzoną w szerokiej literaturze międzynarodowej a także bardzo dobrej znajomości środowiska edukacyjnego.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Klarownie podzielone rozdziały wskazują na część teoretyczno-analityczną oraz badawczą. Struktura pracy jest bardzo czytelna, widoczna jest duża dbałość Autorki w zakresie omawianych zjawisk.

W pierwszym z rozdziałów, Autorka dokonuje analizy pojęć związanych z teoretycznymi podstawami edukacji włączającej. Wskazuje na początki edukacji włączającej odnosząc się i analizując podstawowe dokumenty prawne. Ciekawym aspektem jest odniesienie się do zachodniej filozofii XX wieku w aspekcie edukacji włączającej i samego włączania, z uwzględnieniem aspektów społecznych i kulturowych środowiska szkoły. Dokonując zestawienia filozofii włączania w Indonezji i w Polsce Autorka przedstawia najważniejszych przedstawicieli edukacji i ich poglądy w kontekście edukacji włączającej, zarówno w odniesieniu do uczniów jak i nauczycieli. Podkreślając, że edukacja włączająca, kładzie silny nacisk na tworzenie bezpiecznego emocjonalnie i wspierającego środowiska uczenia się. Wskazując, że podobnie jak filozofia Ki Hajar Dewantary w kontekście indonezyjskim, filozofia Janusza Korczaka i Marii Grzegorzewskiej w Polsce koncentruje się na docenianiu

i szanowaniu dzieci, uznając ich wyjątkowość i znaczenie jako członków społeczeństwa (s. 22). Przeprowadzona przez Autorkę analiza umożliwiła dostrzeżenie, w jaki sposób różne kluczowe przekonania dotyczące edukacji współdziałają, tworząc sprzyjające warunki, w których każdy uczeń czuje się wartościowy i wspierany. Wspieranie integracji społecznej gwarantuje bowiem akceptację różnorodności oraz zachęca każdą jednostkę do aktywnego i cennego udziału w społeczeństwie. Ciekawym elementem przeprowadzonej analizy jest także porównanie edukacji włączającej w Indonezji i w Polsce z uwzględnieniem różnic w zakresie: systemu edukacji, kompetencji nauczycieli, implementacji włączania, przyjmowania uczniów, możliwości w zakresie realizacji edukacji dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach ogólnodostępnych, diagnozy/oceny i dostosowań do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów. Jak słusznie podkreśla Autorka, porównawcza analiza edukacji włączającej w Polsce i Indonezji ukazuje, w jaki sposób różne państwa integrują uczniów ze specjalnymi potrzebami w główny nurt edukacji, uwzględniając swoje unikalne uwarunkowania historyczne, kulturowe oraz społeczno-polityczne. Mimo że podejścia tych krajów do kształtowania polityki i praktyk edukacji włączającej różnią się, ich nadrzędnym celem jest zapewnienie równego dostępu do edukacji na wszystkich poziomach. Pomimo odmiennych kontekstów historycznych, kulturowych i politycznych, rozwój edukacji włączającej w Polsce i Indonezji wykazuje pewne podobieństwa. Oba państwa skutecznie przeprowadziły złożone reformy edukacyjne, dążąc do większej inkluzywności poprzez działania lobbingowe, zmiany w przepisach oraz dostosowanie do międzynarodowych porozumień. Przypadki Polski i Indonezji uwiadcniają także, jak wskazuje Autorka, wyzwania związane z wdrażaniem edukacji włączającej. Zastosowane przez państwa różne metody pokazują, jak lokalne warunki znacząco wpływają na procesy reform, mimo że napotymane trudności są podobne. Analizowane studia przypadków podkreślają także potrzebę całościowego spojrzenia na edukację włączającą – łączenia jej uniwersalnych zasad z uwzględnieniem specyfiki lokalnych uwarunkowań.

W rozdziale drugim została przedstawiona koncepcja postaw, w oparciu o Teorię Planowanego Zachowania (TPB), ze szczególnym uwzględnieniem związku z procesem uczenia się i zachowaniem. W tej części Autorka analizuje mechanizmy kształtowania, utrwalania oraz modyfikowania postaw, akcentując ich komponenty: poznawczy, emocjonalny i behawioralny. Ponadto omawia czynniki determinujące postawy wobec edukacji włączającej, co jak sama podkreśla, pozwala lepiej uchwycić subtelności skutecznego wdrażania praktyk

edukacji włączającej. Przedstawiona analiza badań empirycznych podkreśla również kluczową rolę kształtowania postaw sprzyjających integracji w środowiskach edukacyjnych.

Rozdział trzeci prezentuje metodologię badań empirycznych. Autorka zastosowała w swoich badaniach podejście mieszane, stosując metody ilościowe i jakościowe, co miało na celu zwiększenie rzetelności badań poprzez wykorzystanie triangulacji danych. W mojej opinii brakuje w tej części pracy bardziej ugruntowanego podejścia i osadzenia pracy w paradygmatach badań naukowych. Przeprowadzone badania miały na celu z jednej strony określić różnice w postawach nauczycieli wobec edukacji włączającej w oparciu o czynniki społeczne, edukacyjne i psychologiczne, ale także przedstawienie doświadczeń nauczycieli we wdrażaniu edukacji włączającej w dwóch krajach: Indonezji i Polsce. W części ilościowej badania Autorka zastosowała odpowiednie statystyki opisowe oraz analizę korelacji w celu identyfikacji i oceny potencjalnych istotnych zależności między różnymi czynnikami. Natomiast w fazie jakościowej wykorzystano analizę tematyczną, co dało możliwość szerszego zrozumienia doświadczeń nauczycieli związanych z wdrażaniem edukacji włączającej. Łącząc wyniki obu podejść, Autorka dążyła do bardziej kompleksowego obrazu oraz wniosków na temat postaw i doświadczeń nauczycieli w obu krajach, niż mogłoby to zapewnić zastosowanie jednej metody badawczej. Autorka postawiła 3 pytania badawcze i 10 hipotez, choć przy tak stawianych hipotezach warto byłoby wskazać ich uzasadnienie a także wyodrębnić w osobnym akapicie zmienne zależne i niezależne.

Zdecydowanie ciekawym aspektem pracy jest diagram prezentujący poszczególne elementy badań od przeglądu literatury do identyfikacji pytań badawczych a także dwie fazy sekwencyjnej metody wyjaśniającej w celu uzyskania odpowiedzi na postawione pytania badawcze i ich odpowiednich podejść analitycznych (s. 91). W dalszej części Autorka wnikliwie opisała zastosowane narzędzia badawcze, wskazując na ich rzetelność i trafność. Warto zauważyć, że badania ilościowe przeprowadzono wśród dużej grupy- 619 nauczycieli pracujących w przedszkolach i szkołach podstawowych w Indonezji i w Polsce (440 nauczycieli z Indonezji i 179 nauczycieli polskich). Brakuje jednak informacji dotyczących kryteriów doboru do grupy badawczej oraz jaki to był rodzaj doboru – zarówno nauczycieli z Polski jak i z Indonezji, a także czy były to szkoły znajdujące się w miastach czy na wsiach? Moją wątpliwość budzą także znaczne różnice ilościowe wśród nauczycieli ze szkół i przedszkoli (dwa razy więcej) czy też różnice związane z typem szkoły, w której nauczyciel pracuje (s. 95, 96).

W badaniach jakościowych wzięło udział 23 nauczycieli – 12 z Indonezji i 11 z Polski. Badania przeprowadzono on-line od marca do grudnia 2022, z zachowaniem zasad etyki prowadzenia badań naukowych a także z zachowaniem anonimowości badanych i dobrowolnego ich udziału w badaniach.

Rozdział czwarty pracy stanowi przejrzystą i staranną analizę badań własnych. Autorka w wnikliwy sposób prezentuje uzyskane dane, prezentując podobieństwa i różnice w badanych zmiennych pomiędzy nauczycielami z Indonezji i z Polski. Analiza statystyczna została przygotowana w staranny sposób, na odpowiednim poziomie, zastosowano odpowiednie testy statystyczne. W części dotyczącej analizy jakościowej uzyskanego materiału badawczego widoczna jest duża staranność autorki oraz odpowiednie przygotowanie metodologiczne. Analiza wzbogacona została o konkretne cytaty z wypowiedzi badanych osób a także analizę własną.

Przeprowadzone badania pozwalają na zauważenie znacznych różnic wobec edukacji włączającej pomiędzy nauczycielami z Indonezji i z Polski z uwzględnieniem ich płci, typu szkoły, poziomu nauczania, doświadczenie nauczycieli oraz ich dotychczasowego kontaktu z osobą niepełnosprawną. Autorka uzyskała odpowiedzi na postawione pytania badawcze a także odpowiednio rozliczyła się z postawionych hipotez. W rozdziale czwartym przedstawionej do recenzji pracy została zawarta bogata dyskusja odnoszące się do uzyskanych wyników badań, ale także w odniesieniu do badań naukowych zawartych w literaturze przedmiotu. Autorka przedstawia znaczenie przeprowadzonych badań empirycznych w kontekście przedstawionych podejść do edukacji włączającej w części teoretycznej pracy – filozofii Ki Hajar Dewantara, Janusza Korczaka i Marii Grzegorzewskiej pokazując ich uniwersalność i pomimo czasu współczesne podejście do indywidualnych potrzeb każdego ucznia. Autorka wskazuje, że badanie barier oraz czynników wspierających inkluzję może przyczynić się do udoskonalenia koncepcji zmian w różnych środowiskach, zwłaszcza w kontekście edukacyjnym. Odkrycia te mogą dostarczyć wglądu w procesy transformacji oraz rozpowszechniania innowacji w szkołach, podkreślając potrzebę odpowiedniego wsparcia strukturalnego i zasobów do skutecznej integracji podejść inkluzyjnych. Dodatkowo, analiza zależności między osobistymi przekonaniem nauczycieli, ich doświadczeniem zawodowym a poglądami na temat edukacji włączającej może zostać oceniona przez pryzmat teorii postaw i systemów przekonań, co jest zgodne z Teorią Planowanego Zachowania (TPB). Zgodnie z tą teorią, ajak pisze Autorka, by skutecznie wdrożyć strategie edukacji włączającej, konieczne jest

wzmacnianie pozytywnych postaw nauczycieli, promowanie norm wspierających inkluzję oraz zwiększenie ich poczucia kontroli nad stosowaniem praktyk włączających.

Praca napisana jest dojrzałym językiem naukowym, z dużą troską o poprawność tekstu, jak również wysoką jakością edytorską. Zawiera liczne wykresy i diagramy stanowiące duży walor pracy. Bazą źródłową jest bogata, bibliografia zawierająca ponad 300 pozycji.

Wniosek końcowy

Podsumowując przeprowadzoną recenzję, stwierdzam, że Pani mgr Khofidotur Rofiah podjęła się i rozwiązała w swojej pracy ważny problem dotyczący postaw nauczycieli wobec edukacji włączającej. Wykazała się dużą znajomością problematyki pedagogicznej w wybranym obszarze tematycznym oraz kompetencjami koniecznymi do zrealizowania postawionego zadania badawczego. Przygotowując dysertację wykazała się ugruntowaną wiedzą metodologiczną oraz dojrzałością badawczą, która pozwoliła na zaprojektowanie badań istotnych dla nauki i praktyki oświatowej. W mojej ocenie przedstawiona do recenzji dysertacja magister Khofidotur Rofiah pt.: „Determinants of Teachers' Attitudes Towards Inclusive Education: A Cross-Cultural Perspective,, w pełni odpowiada wszystkim wymaganiom stawianym pracom doktorskim określonych w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2004 r o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym zakresie sztuki (tekst jednolity Dz.U. 2017 poz. 859) jej tym samym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Khofidotur Rofiah do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

